

Marija Švajncer

ETIKA V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Članek v uvodu predstavi definicijo etike in se zaustavi pri terminološki in vsebinski opredelitvi mladinske književnosti najvidnejših sodobnih slovenskih literarnih teoretikov na tem področju – Dragice Haramija in Igorja Saksida. Poglavitna pozornost je namenjena etiki v mladinski književnosti v obliki analize literarnih del, nagrajenih z večernico, torej aplikaciji spoznanj, problematizaciji ter praktičnim in deskriptivnim vidikom sodobne slovenske mladinske književnosti. Predmet analize so problemski skopi: zlo v absolutni obliki; etično sporočilo, odeto v humor in ironijo; vzgoja mladih v literarni obliki; pravljичni svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti ter možnosti etike v nonsensu. Nagrajena dela zrcalijo sodobni svet – etika se v njih pojavlja v implicitni in eksplicitni obliki.

The article initially presents the definition of ethics and focuses on the terminological and substantive definition of children's literature, provided by two of the most renowned Slovene literary theoreticians in this field – Dragica Haramija and Igor Saksida. The main topic of the paper is ethics in children's literature in the form of analysis of literary works, winners of the Večernica Award, i.e. application of findings, problem highlighting, as well as practical and descriptive aspects of the contemporary Slovene children's literature. The analysis deals with the following topics: evil in absolute form; ethical message presented through humour and irony; education of the young in literary form; fairytale world, metaphysics, life wisdom and possibilities of combining ethics and nonsense. The awarded works mirror the contemporary world, bringing ethics in implicit and explicit form.

Uvod

Etika je filozofska panoga, ki se ukvarja s proučevanjem in oblikovanjem medčloveških odnosov, miselno razčlenjuje in vrednoti že obstoječa družbena razmerja, je opisovalka zunanje realnosti in torej deskriptivna, v njeno navidezno objektivnost pa vdirajo tudi elementi normativnega, torej pravil človekovega ravnanja, obnašanja in oblik sožitja z drugimi. Etika včasih predpisuje, pogosto govori per negationem – zavrača določene moralne pojave in z zanikanjem nakazuje drugačne, moralno sprejemljive uresničitve. Terminološko je v filozofiji opaziti izenačevanje izrazov etika, morala, moralna filozofija in moralnost. Moralo bi lahko pojmovali kot obliko človekove dejavnosti, odločanje in izbiro med dobrim in zlom, splet vrednostne naravnosti, tudi kot skupek nenapisanih pravil, po katerih se ravna skupnost, in človekovo notranje vodilo glede odločanja v življenjskih situacijah. Na področju analitične filozofije je poglavitno sklepanje, kaj

je v različnih položajih prav ali narobe in iskanje ustreznih argumentov. Etika je lahko samostojna disciplina ali pa je sestavina filozofskega sistema ali filozofskega opusa; etična vprašanja in odgovori nanje se pojavljajo v implicitni ali eksplicitni obliki. V življenju se vse začne in konča prav z medčloveškim odnosom. Sodobna etika ima za predmet tudi druga vprašanja – od pravic živali do ekoloških problemov, vendar pa so odgovori nanje skoraj zmeraj povezani s človekovim antropocentrizmom, antropomorfizmom in aksiološkimi vidiki. Vedno znova je slišati zahtevo, kako velik pomen bi morala imeti etika v sodobnem svetu, iracionalizem današnjega časa pa izpričuje, da je ta filozofska disciplina težko uresničljiva, saj se vse prevečkrat prevesi v moralizem, brezbržnost in zaradi ekonomskih aspektov celo v privolitev v pojavnost zla.

Kar zadeva mladinsko književnost, Igor Saksida predlaga stališče, po katerem le-ta ni popolnoma skladna s književnostjo za odrasle, hkrati pa tudi ni ločena do te mere, da bi se njena teorija oblikovala kot samostojna veda, temveč pomeni poseben podtip teorije književnosti, ki upošteva posebnosti predmeta, in sicer vedno glede na njegovo vključenost v celotno književnost (Saksida 1994: 15–16). Opredeljevanje mladinske književnosti zgolj na podlagi bralstva po Saksidovem mnenju ni ustrezno, saj se mora ta literatura od književnosti za odrasle razlikovati po svojem ustroju (Saksida 1994: 52). »Mladinska književnost je podtip književnosti, njen integralni del, ki se od nemladinske loči po svojem bistvu, obstoju in zgradbi, namenjen pa je bralcu do starostne meje osemnajst let« (Saksida 1994: 45).

Etika v mladinski književnosti

Že sam naslov etika v mladinski književnosti skriva v sebi pasti. Gre namreč za predvidevanje, da etika v mladinski književnosti obstaja, književnost za otroke in mladostnike torej naj ne bi bila neetična. Etika je literarno oblikovana uresničitev, v kateri naj bi bili očitni humani medčloveški odnosi, seveda gre tudi za upodobitev popolnoma razrušenih razmerij, v obeh primerih se kot možnost ali zanikanje uveljavlja vrednostni vidik.

V članku bomo analizirali etično sporočilo prejemnikov in prejemnic nagrade večernica ter proučili, koliko avtorji uveljavljajo tudi vidike humanizma ali etike nasploh. Pri tem bomo predvidevali, da sta umetniškost in umetniška vrednost teh del potrjeni že s samo podelitvijo nagrade in tega ne bomo posebej problematizirali.

Igor Saksida glede etike v mladinski književnosti meni naslednje:

Če se zgolj vzgoja postavi ob bok totaliteti kot strukturi spoznavnega, etičnega in estetskega v literaturi, se pokaže, da pomeni moralizem ukinitve te totalitete, da je torej precejšnja omejitev spoznavnih sestavin, neredko popolna ukinitve estetskih na račun prevlade etičnih 'izigravanje' bralčevega pričakovanja te totalitete, kar je v mladinski književnosti še zlasti škodljivo, saj lahko sprejme, če vzgojna besedila zavzamejo v bralčevi izkušnji prevladujoče mesto, ta redukcijem kot temeljno določitev literature (Saksida 1994: 65).

Če so etične vrednote del strukture, se lahko ponujajo kot možnost, ne pa kot nujnost in vsiljevanje bralcu. Teoretik sklene, da se mladinska književnost glede na etično razsežnost od nemladinske loči po manjši kompleksnosti razmerja med vrednotami v bralcu in vrednotami zunaj njega (Saksida 1994: 66–67).

Analiza literarnih del, nagrajenih z večernico

Večernica je osrednja slovenska literarna nagrada na področju mladinske književnosti, ki jo podeljujejo najboljšemu mladinskemu literarnemu delu minulega leta. Leta 1996 jo je na pobudo Francija Justa in Ferija Lainščka ustanovila založba Franc-Franc v sodelovanju z revijo *Otrok in knjiga*, kot pokrovitelj nagrade se jim je pridružilo Časopisno-založniško podjetje *Večer* (D. Haramija 2012: 37).

Literarna dela, nagrajena z večernico, bomo glede na etično sporočilo uvrstili v naslednje sklope: zlo v absolutni obliki; etično sporočilo, odeto v humor in ironijo; vzgoja mladih v literarni obliki; pravljичni svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti ter možnosti etike v nonsensu.

Zlo v absolutni obliki

V problemski sklop literarnih del, ki govorijo o zlu v absolutni obliki, sodijo naslednji mladinski romani: *Princeska z napako* Janje Vidmar, *Ledene magnolije* Marjane Moškrič, *Gimnazijec* Igorja Karlovska in *Distorzija* Dušana Dima.

Mladinski roman *Princeska z napako* (1998) avtorice Janje Vidmar je delo, ki se načrtno skuša obvarovati pred razčustvovanostjo in eksplicitno izraženo dobroto. Na koncu avtorica zapiše, da je tisto, kar je blizu čustvom, nekakšna limonada, toda v delu skoraj ves čas prevladuje etična, tudi čustveno obarvana problematika, očitni so občutki zgroženosti in ogroženosti – celo tako strahotna količina zla, da je videti, kot da je dobro neuresničljivo in zlo torej sploh nima nasprotnega pola. Zlo v absolutni obliki je mešanica antijunakinjinega doživljanja, občutenja in spoznanj ter pisateljčine neposredne obsodbe v obliki nazornega pisanja o neizmernem sovraštvu, zlobi, nestrpnosti, poniževanju, razvrednotenju, šovinizmu in rasizmu. Vse to se nanaša tako na odrasle osebe kot najstnike. Ljudje, med katerimi živi dekle Fatima, so polni predsodkov ter nosilci in zagrizeni nadaljevalci okorele tradicionalnosti. Družita jih revščina in spomin na balkansko vojno. Slovenija, v katero so pribežali, sploh ni nikakršna obljubljeni dežela, temveč jo begunci občutijo kot splet ogroženosti. Življenje v kleti, kamor se brez uradnega dovoljenja naseli bosanska družina, simbolizira brezizhodnost pribežnikov. Med ljudmi, ki ogrožajo Fatimo, sta samo dve pozitivni osebi, kar je mogoče ugotoviti šele na koncu romana – profesorica biologije in dekletova stara teta. Torej vendarle ostane drobno upanje za uresničitev zaupanja, prijateljstva in razumevanja. Te besede pisateljica sicer napiše naravnost, vendar so znotraj grmade zla kar precej neznatne. Profesorica biologije ni dobra samo zaradi lastnih izkušenj, gre za to, da »nekateri na tem svetu res kronično boleajo za dobroto« (J. Vidmar 1998: 158). Pisateljica karikira profesoričino zunanost, prikaže pa tudi meje njene plemenitosti, saj domnevna dobrotnica dekleta v stiski ni pripravljena sprejeti na svoj dom. In tu je še zaljubljenost. Fant je dekle sicer izkoristil, toda njena čustva so to razgaljeno dejstvo odela v poetičnost. Noseča Fatima ima priložnost oditi v tujino, vendar pred odhodom sklene, da se bo vseeno vrnila med ljudi, ki so ji prizadejali zlo. Poglavitno je bilo, da je bilo treba preživeti, in to ji je, ne glede na vse strašne izkušnje, uspelo. Zaradi obdajajočega zla tudi sama izvede medvrstniško nasilje, odvzame denar dečkoma pred hišo, krade in laže. Janja Vidmar neposredno izraža moralno obsodbo krutega in brezobzirnega sveta, v katerem se znajde njena glavna

literarna oseba. Dragica Haramija omeni gonjo, ki se je dvignila proti romanu, potem ko je bil izbran za Cankarjevo tekmovanje. Med drugim zapiše: »Vsi tisti etični primanjkljaji, na katere v delu kaže Janja Vidmar, so se pokazali tudi v realnem življenju: ksenofobija, diskriminacija, rasizem, nesprejemanje in nerazumevanje drugačnosti« (D. Haramija 2009: 165). Janja Vidmar odpira tabuizirane teme na način, ki razkriva moralno razsežnost in odstira družbene probleme, sodi Dragica Haramija ter doda: »Skupni imenovalac vseh literarnih del Janje Vidmar pa je strpnost« (D. Haramija 2012: 336).

Pisateljica Marjana Moškrič v svojem mladinskem romanu *Ledene magnolije* (2002) s prikazom spolnega nasilja nad štirinajstletnim dekletom obravnava tabu temo, se pomakne do samega roba in govori o svetu, v katerem ljudje postanejo pošasti. Odgovor, zakaj so taki, je zanj preprost: zlo in nenasitna sla sta že v njih, potem pa se jim ponudi priložnost, da vse to izživijo, ali pa to priložnost pač poiščejo. V romanu se očim nasilno in vulgarno polasti svoje pastorko. Dekle Lucija je prvoosebna pripovedovalka, ranjena in ubita, odtujena in nesrečna. Ima sicer prijateljico, vendar se zaradi očimovega pollaščenja odmakne od njiju. Zlo v romanu izvajajo predvsem moški; le-ti ne marajo žensk, ki mislijo po svoje. Nasilen in podel je tudi mož prijateljčine sestre, vendar pa je zlo tudi to, da dekletova mati ne opazi ali pa noče opaziti hčerinega trpljenja. Mati je po poklicu medicinska sestra, v očeh vseh drugih ljudi prijazna, za hčerko pa tuja, hladna in nedostopna. Šele na koncu, ko se boji obtožbe sokrivde s storilcem, se postavi na hčerino stran. Pot do ponovne povezanosti bo dolga, tako kot bo vse predolgo trajalo, da si bo dekle zacelilo rane. Fant jo čaka in jo brezpogojno ljubi – ljubezen je torej predvidena kot zdravilo za storjeno nasilje. Avtorica izpostavlja vrednote, kot so razumevanje, sprejemanje, dobroto, dajanje, prijaznost, toplino, prijateljstvo, zaupanje, varnost in poslušanje, toda v romanu je očitno, da so skoraj neuresničljive. Zunanje razvrednotenje dekle prenese v svojo notranjost in ima samo sebe za pokvarjeno in umazano. Tudi v tem romanu gre za preživetje. Lucija dolgo ne more nikomur priznati, kaj se ji dogaja. Prvi, ki se mu odpre, je klošar, fant, ki je propadel zaradi nesrečne ljubezni, zakaj tisti, ki so sami na dnu, lažje razumejo tuje trpljenje. Pisateljica zapiše, da ni lahko biti otrok, ničesar kriv otrok. Oskrunjen otrok pomisli tudi na to, da bi odplaval iz vsega tega zla.

Mladinski roman *Gimnazijec* (2005) Igorja Karlovška govori o radikalnem in absolutnem zlu, močnem v svoji pojavnosti. Antijunak Peter je obtožen uboja, vendar se ni zmožen braniti, saj ima težave s komuniciranjem, samotni je, zaprt vase in nemočen. Zunanje zlo prodre vanj, fant ga ponotrani in tudi sam grozi drugim ljudem in jih ogroža. Vse to stori v skrajni stiski, toda tudi njegova dejanja bi bilo težko opravičiti. Če bi zmožni na začetku izreči, kaj se je v resnici zgodilo (da ni zakrivil prijateljve smrti), bi se vse izteklo drugače. Ne bi mu bilo treba v prevzgojni dom, ki je v romanu prikazan kot neobvladljivo zlo, saj vzgojitelji in pazniki niso kos mladim, ki bi jih morali nadzorovati, predvsem pa vzgajati in prevzgojiti ter jih pripraviti na življenje zunaj domskih zidov. Gojenci so drug do drugega kruti in neusmiljeni, njihova dejanja so nadvse brutalna. Skoraj do konca je Karlovškov roman skrajno pesimističen: antijunakova osebna izpoved je videti kot obsodba nehumane družbe. Avtor svoje bralke in bralce per negationem privede do spoznanja, kako bi bilo treba ravnati z mladimi. Pogubno zanje je, če nimajo funkcionalne družine, saj so brez toplega doma izgubljeni. Zaljubljenost je lahko samo začasen izhod, kajti dekletovi starši ne sprejmejo fanta, na katerega je življenje

pritisnilo s tolikšno težo. Za Petra vendarle obstaja izhod, saj je genialen matematik in tudi njegova mati se bo vrnila iz tujine. Drugi gojenci, ki nimajo posebnih talentov in zunaj nikogar, ki bi čakal nanje in bi jih hotel sprejeti, pa v nasprotju s Petrom nimajo prihodnosti. Njihova pot bo vodila v kriminal, zlo, ki jim je bilo prizadejano, bodo slej ko prej delili drugim. Spravijo se na Petra in ga skoraj ubijejo; nikogar ni, ki bi mu tedaj priskočil na pomoč. Fant je na koncu oproščen, krivde ga opere umirajoči prijatelj. Petru uspe na ponovnem sojenju spregovoriti in povedati resnico. Zdaj bo lahko zaživel na novo, toda vprašanje je, kako bo to potekalo, saj je tako zelo ranjen. Moral bo zbrati res veliko moči in poguma. Intelektualizem je le delna rešitev, kajti ljudje potrebujemo tudi ljubezen, toplino in razumevanje.

Distorzija (2005) je mladinski roman Dušana Dima. Delo ima močno etično sporočilo. Najstnik Dejan, imenovan Piksi, je eden izmed izgubljenih mladih ljudi, ki želi uspjeti kot kitarist in skladatelj moderne (pank rok) glasbe. V družini mora prenašati očetovo nerazumevanje in nasilje, tudi med vrstniki ne najde čustvenega zavetja. Mladi so odtujeni drug od drugega in nezaupljivi, med njimi je prepad, ki ga povzroča socialno poreklo, brezno razlik med bogatimi in revnimi. Vse je videti brezperspektivno in brez možnosti, da bo kadar koli drugače. Junak ima vtis, da živi v mestu, kjer se vsi pretvarjajo. Ko se skuša reševati z glasbo, naleti na nove in nove ovire, vsaka je bolj neprijetna in umazana od prejšnje. Mladi uživajo alkohol in droge, samoto, bolečino in strah si prizadevajo obvladovati z vulgarnimi, neizrekljivim in zatajevanim ter notranjim monologom in sanjami. Šola je prikazana kot nekaj neprijetnega, nujnega in vsiljenega; v njej mladi nenehno kršijo pravila. Izgubljeni Piksijev starejši brat, ki je pobegnil od vsega tega pobegnil v neznanost, igra simbolno vlogo, prav tako fantov glasbeni idol Johnny. Na videz popolnoma brezupen položaj avtor razreši z nastopom glasbene skupine. Tako Piksi kot Edi, kriminalčev sin, premagata sama sebe in svoj strah ter dokažeta, da vendarle nista rojena za poraz, o čemer je govorilo besedilo uglasbene pesmi. Rešitev je tudi ljubezen. Piksi vidi v dekletovih očeh neskončno veselje, zaživi drugače in si pridobi moč, da ustvarja glasbo in začuti odgovornost pred ljudmi, ki mu bodo prisluhnili. Ničesar idealnega ne bo, toda vse, kar je bilo videti brezizhodno, se izteče v novo upanje in nekakšno spravljalivost. Čeprav je glasba iluzija, tako rekoč »prekleta iluzija«, se fant ohranja prav z njo. Knjiga je napisana v temačnih tonih. Eksplicitno etično sporočilo govori o tem, da je treba odpreti oči, si dovoliti biti drugačen in svoboden, dihati svoj zrak in biti samosvoj. Dragica Haramija meni, da najstnik hodi po robu (ne)sprejemljivega, si svoj življenjski pogled šele oblikuje in preizkuša meje, ki mu jih postavljajo odrasli. »Te meje so zgrajene seveda po podobah odraslih, ki pa jim – najbrž velikokrat – umanjka prepotrebne preizpraševanja lastne vesti in odgovornosti« (D. Haramija: 2012: 51).

Etično sporočilo, odeto v humor in ironijo

O etičnem sporočilu, odetem v humor in ironijo, govorijo naslednja dela: pesniška zbirka *Majnice*, *Fulaste pesmi* Toneta Pavčka, mladinski roman *Lažniva Suzi* Dese Muck, *Luža*, *Zgodbe za mladino* Matjaža Pikala, mladinski roman *Srebro iz modre špilje* Slavka Pregla, pripoved *Eva in Kozel* Majde Koren, mladinski roman *Poletje na okenski polici* Irene Velikonja, pesniška zbirka *Vrane* Ervina Fritza, mladinski roman *Pink* Janje Vidmar, zgodbe *Maščevanje male ostrige* Mateta

Dolenca, zgodba *Hektor in zrela hruška* Dima Zupana in mladinski roman *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja.

Poglavitno sporočilo pesniške zbirke *Majnice, Fulaste pesmi* (1997) Toneta Pavčka je radoživost. Pesnik uveljavlja simboliko sonca – človek gre za soncem in je sam sonce. Etika je podaljšanje filozofskega spoznanja: človek je sam sebi celotno veselje, večnost se preliva skoz slehernega izmed nas, življenje ima neznano nit, v njem je pomembna usoda, zmeraj se rojevajo novo upanje, misel in dan. Fatalizem dopušča tudi možnosti in svobodo. Prav ljubezen naj bi bila tisto, kar vse osvetljuje in vsemu daje smisel ter je tudi pot v življenje, pot, ki jo je treba najti in pri iskanju biti židane volje. Če si človek kaj močno želi, se vse uresniči in mu je usoda mila. Pavček je pesnik vitalizma, blagega fatalizma, evdajmonizma in optimizma. Vse to je odeto v humor, tudi ironijo, igrivost in lahkotnost. Sin, ki se je pomaknil onkraj, mu pravi: »To ni pesem, to je ena sama ljubezen« (Pavček 1997: 36).

Pisateljica Desa Muck je humanistka. V romanu *Lažniva Suzi* (1997) etično sporočilo ni neposredno, temveč je vpleteno v dogajanje samo, iz katerega ga lahko mlada bralka in bralec izluščita in ga v njem prepoznata, odeto je v humor in ironijo. Desa Muck uveljavlja moralni relativizem. Antijunakinja Suzi ne posluša nasvetov drugih, temveč se odpravi po lastni, včasih ne kdo ve kako moralni poti. Laže za samoohranitev, v svojem ravnanju je dosledna, in to tako zelo, da se na koncu odloči celo za smrt. Ker se ljubezen izjalovi in ker jo drugi razkrinkajo, je taka izbira zanjo edina možnost in hkrati domnevna odrešitev. Kot je v mladinski literaturi običajno, se na koncu vse bolj ali manj zgladi, vendar pa se avtoričin moralni relativizem kaže prav v tem, da je njena antijunakinja pripravljena storiti prav vse, da ohrani lastno svobodo in na koncu spet laže. V romanu je sicer ves čas šlo za tako imenovane nedolžne laži, ki drugim niso škodovale, toda v kot so potisnile samo Suzi. Tudi za otroke je svet namreč lahko trd in neprijazen. Laž je izenačena z bogato domišljijo, izvirnostjo in ustvarjalnostjo, stvari niso lepe same po sebi, izrekanje neresnic jih torej nekoliko popravi in olepša. Avtorica pedagoško delavko najprej prikaže kot pikro in žaljivo, sčasoma pa postaja čedalje bolj dobronamerna in polna razumevanja do vsega tistega, kar mladi počnejo v času, ko niso več otroci, odrasli pa tudi še ne. Učiteljica na predavanju spregovori o dostojanstvu, spoštovanju, ljubezni in medsebojnem zaupanju. Razlogi za antijunakinjino zatekanje v laž so v njeni siloviti želji po sprejetosti, ljubezni in naklonjenosti, ogrožajočem socialnem položaju, strahu in begu iz realnosti. Resnica pride slej ko prej na dan, laž, ki je za Suzi sicer bleščeč svet, jo privede v na videz brezizhoden položaj. Pisateljica pravi, da lažnivcem v življenju ni lahko, saj morajo vložiti ogromno truda, da jih ne dobijo na laži; z laganjem je vse skupaj le premaknjeno v negotovo prihodnost. Suzi nasvetov odraslih ne ponotranji, uči se iz izkušenj ter išče lastno samopodobo in se odloča po svoje. Dragica Haramija je delo uvrstila med socialnopsihološke romane, s katerimi doseže mladinska literatura detabuizacijo, npr. ukvarjanje z alkoholizmom, socialno bedo in izgubo nedolžnosti (D. Haramija 2009: 106).

V *Luži, Zgodbah za mladino* (2002) avtor Matjaž Pikalo problematiko zapletenih medčloveških odnosov prikazuje posredno. Napredne ideje in humanost so prignane do skrajnosti. Gre za to, da si elitna skupina v vrtcu pod vplivom vzgojiteljev in vzgojiteljic ter staršev prizadeva ohranjati naravo, ne je mesa, uživa samo zdravo hrano in se bori proti nasilju. Preprosta vsakdanost pa je pogosto drugačna: odrasli niso popolni, kadijo in kričijo nad otroki, dosledni in plemeniti so le včasih. Vzgojiteljica cinično komentira otrokove težave z uriniranjem. Knjiga sporoča, da so tudi

v popolnosti razpoke, idealnost je hudo relativna, pretiravanje pa se lahko spremeni v zadržanost in nestrpnost. Pisanje je humoristično, zato pa je otrokov položaj toliko bolj tragičen. V trenutkih, ko mu uide ali pa se s čim zmoči, si zaželi umreti. Rad bi odšel v nebesa in nesrečnega življenja bi bilo konec. To je etično naravnana knjiga, vendar ne eksplicitno, temveč implicitno. Na koncu si neka mama ogleduje to posebno skupino in je presenečena, da njeni člani zbadajo drug drugega, od vseh velikih pravil se ničesar ne držijo dosledno, svobodni so, nekoliko nenavadni, v marsičem pa čisto običajni ljudje. Pretepanje je prepovedano, a se otroci vseeno stepejo med seboj, fantka Lužo kar naprej žalijo, deklice se pripravljajo, prepovedana hrana je na voljo pri babicah in dedkih. Gre za pogled skozi otroške oči, ta pogled je naiven, vendar je v otroškem odkrivanju sveta in medčloveških odnosov tudi veliko modrosti. Sklep knjige se glasi: poglobitveno je, da se imamo radi.

Mladinski roman *Srebro iz modre špilje* (2003) pisatelja Slavka Pregla z etičnega vidika pomeni optimizem, radoživost in skoraj hvalnico življenja. V njem so opisani dogodki čisto običajnih ljudi, prebujanje ljubezenskih čustev mladostnikov, raziskovalni duh in radovednost. Otočani, starši in arheologi so strpni, medčloveški odnosi so umirjeni, različnost je spoštovana, odrasli so do otrok in najstnikov razumevajoči. Pomembno je, da je dogajanje odeto v humor – duhovite opise, besedne igre in domiselna presenečenja. Delo preveva spoznanje, da je mogoče na vsak življenjski položaj gledati tudi z njegove smešne plati in zaupati, da se bo vse končalo kar najbolje. Očitna je tudi duhovita personalizacija narave. Na otoku vlada spontan red, med ljudmi je opaziti solidarnost in vzajemnost. Pisatelj pravi, da je največji zaklad življenje, pomembna sta mir in tišina, s sabo je treba vzeti pest sreče. »Stvari se ves čas godijo, samo mi nismo vedno poleg. ... Milijon dogodkov je, kjer se konča drugače. To je vsa filozofija« (Pregl 2003: 215). Dragica Haramija ima roman zaradi iskanja skritega zaklada za avanturistični, zgodbo pa za humorno obarvano in napeto (D. Haramija 2009: 88).

Knjiga Majde Koren *Eva in kozel* (2006), ki jo Dragica Haramija označi za tipično fantastično pripoved (D. Haramija 2012: 85), je sestavljena iz kratkih zgodb, ki govorijo o drugošolki Evi in njenem kozlu. Žival se nekega dne pojavi na vratih; kozel bi lahko bil resničen ali pa je samo plišasta igrača; o njegovem resničnem obstoju pričata razgrajanje na balkonu in obiskovanje sosedov v pustnem času. Kozel, ki je večkrat poimenovan stari in neumni kozel, igra tudi simbolno vlogo. Deklica je zgodaj postavljena pred odgovornost: njena mama in oče sta se razšla, oče ima zdaj novo družino, Eva pa mora sama prihajati v stanovanje in biti precej časa brez mamine navzočnosti. Kozel je njena življenjska pomoč, saj si stoji ob strani, ko se ji v šoli dogaja kaj neprijetnega, na primer medvrstniško nasilje. Pomaga ji pri domačih nalogah, ji svetuje in jo tudi vzgaja. Odpira ji oči, kadar deklica česa ne razume (Eva je namreč nekoliko počasna), v težkih trenutkih ji je v tolažbo. Gre za drobne stiske in težave, saj je deključino življenje v glavnem kar urejeno. Mama in učiteljica sta razumevajoči, otroci so razigrani in poredni, včasih tudi malce krivični, toda slej ko prej se sporazumejo med seboj in so spet prijatelji. Knjiga *Eva in kozel* je subtilen prikaz medčloveških odnosov in neznatnih zapletov, ki jih je mogoče razrešiti. Kozla si deklica izmislila v svoji domišljiji in je neke vrste njen drugi jaz, tak, ki prav dobro ve, kako se je treba znajti v življenju, premagati samoto in zaplete v razredu ter zatajiti željo, da bi bila mama in oče spet skupaj. Marsičesa kratko malo ni mogoče spremeniti in to spoznanje je tudi del otroškega življenja.

Mladinski roman *Poletje na okenski polici* (2006) pisateljice Irene Velikonja je prikaz odnosov med odraščajočimi otroki oziroma najstniki in odraslimi. V precejšnji meri gre za zamenjani vlogi: glavna junakinja je zelo inteligentna deklica, premišljena, zaprta vase, sprva pasivna, nikoli se ne smeji in je včasih skoraj moralizatorska, učinkuje zelo odraslo, medtem ko je njena mati, ki hčerko zaradi lastne izkušnje prezgodnjega materinstva skuša obvarovati pred vsem, kar v življenju domnevno preži nanjo, precej nezrela, pretirano zaščitniška, neprestano nezadovoljna z življenjem in včasih v svoji vnemi tudi krivična. Hči je sočasno materina napaka in njen življenjski projekt. Vzgojila bo najboljšega otroka in moškemu bo žal, da je odšel od njiju. Deklici zaradi pristranosti in sebičnosti odraslih ni nič prihranjeno; zapira se vase, zagrinja se v molk, njeno komuniciranje je tudi sicer omejeno, medtem ko je notranji svet domišljijsko bogat in pisan. Kar lep čas ji je sleherno uporništvu tuje. Vse to, kar se prezgodaj zreli deklici, že pravi pravcati intelektualki, dogaja, je preveč zanjo, saj je kljub bistrosti in razumnosti skoraj še otrok. Odrasli uresničujejo svojo logiko, v njihovih razmerjih je veliko razpok, nestrpni so in pristranski, vsakič pa prepričani, da vse delajo v dobro otrok. Razkritje, da je bila pretirano moralna mama v preteklosti razigrana in kar preveč sproščena najstnica, ki je svojo hčerko rodila pri devetnajstih letih, je za deklico šokantno. Ali je dotlej živela v laži? Ali pa prikrivanje nečesa ni laž? Na koncu se vse uredi, uresniči se nekakšno ravnotežje. Babica pravi, da človek mora živeti v skladu s svojo naravo. Tudi humor je tisti, ki težavnost in bolečino nekoliko omili in ju napravi manj usodni.

Pesniška zbirka *Vrane* Ervina Fritza (2007) v sebi združuje dvojnost: po eni strani gre za svet vran, po drugi pa so vrane izenačene z ljudmi. Ptičji svet je svoboden in neugnan, ptice se klatijo in trpijo lakoto. Včasih se med seboj spopadejo, drugič iščejo svoj par in so rade v jati, in to tudi take, čisto bele. In nazadnje ostarijo in je vsega konec. Ljudje jih ne marajo, ker so tatice njihovega pridelka, tudi njihova svoboda jim gre na živce. Vranja svoboda je tu in tam izenačena z vzponom vesele anarhije. Klasični vranji slog sta boemska ležernost in aroganca. Nebo je last vran – tam po mili volji pohajkujejo. Na eni strani so torej vrane, na drugi ljudje, toda vrane so vse preveč podobne ljudem, imajo slabe lastnosti in se zaradi svojih nečednosti znajdejo celo na sodišču. Družbena hierarhija, kakršna vlada med ljudmi, je značilna tudi zanje. Tako prvi kot drugi vidik sta odeta v ironijo. Marsikaj se dogaja, celo prelivanje krvi, toda vsega tega po pesnikovem mnenju ni treba jemati kdo ve kako resno. Fritz simpatično ironizira Minattija, Kosovela in Tavčarja. Da ne bi obtičal v preteklosti, napiše še telefonsko sporočilo (sms) vrane današnjega časa, takole s kombinacijo besed in števil ter z okrajšavami, da gre vse bolj hitro. Pesnik je pobudnik moralnega relativizma: prepričan je, da nič na tem svetu ni črno-belo. Pomembno je, kako na stvari gledaš in se pri tem znaš tudi smejati. Če to zmoreš, se marsikatera vrednostna sodba zamaje. Le kak smisel bi imelo negirati svobodo? Celotna anarhija je v določenih obdobjih lahko poživljajoča, smeh in posmehovanje pa ne delata škode, pa če krakajo vrane ali pa se tako oglašajo ljudje.

Mladinski roman *Pink* (2008) pisateljice Janje Vidmar je umetniška stvaritev, ki ima več plasti. Ena izmed njih, ki jo poudarja tudi Dragica Haramija, je avtobiografski vidik, čeprav delo ni napisano v prvi osebi (D. Haramija 2008: 138). Gre za prikaz življenjske poti od otroštva do konca najstništva, odraščanja in dozorevanja glavne junakinje, iskanja same sebe, prizadevanja, da bi obvladovala manjvrednostne občutke zaradi zunanosti in domače revščine. Druga plast so družbene

okoliščine, v katere je dekle vpeto, obdobje socialističnega samoupravljanja, pravzaprav časa, ko se je iztekalo življenje znamenitega predsednika Josipa Broza Tita (1980). Položaj mladih je močno ironiziran. Pisateljica literarno slikovito in dinamično piše o družbenem dogajanju, materini neomajni zavezanosti socialističnim vrednotam in prevladovanju ideoloških vidikov nad odnosom do otroka ter očetovi dvomljivosti, zaliti z alkoholom, ter njegovem garanju za preživetje družine. Mnogi odrasli so predani režimu, otroci na skrivaj občudujejo kapitalizem. Tretja plast je Jancino (tako se junakinja imenuje) prizadevanje, da bi bila podobna drugim mladim, pa čeprav so to zdaj hipiji, zdaj pankerji in ne nazadnje šminkerji. Rada bi bila opažena kot predmet preučevanja in hkrati zgražanja. V kolektivnem duhu socializma se ji dogaja, da je zaljubljena celo v tri fante hkrati. Pisanje prevevajo humor, ironija in celo sarkazem, pretiravanje je tudi sicer posebnost pisateljčinega sloga. V humor pa vseeno vdira tudi grenkoba, nekaj, kar romanu odvzema nalepko humorističnega dela in povzroča, da pravzaprav gre za tragikomično pisanje. Janca v družinski skupnosti doživlja nasilje in je zato prepričana, da se starši že rodijo krivični. Starša jo telesno kaznujeta (oče celo zelo grobo) za dejanja, ki tega nikakor niso vredna, saj sta prepričana, da ravnata v njeno dobro. Janja Vidmar piše per negationem in s tem posredno spodbuja humanost. Res je, da so junakinjina dejanja v marsičem naivna, poniglava in nepremišljena, toda deklíč ima vso pravico, da si nekoliko bolj svobodno in sproščeno išče svoj prostor pod soncem. Dragica Haramija ugotavlja, da ima roman *Pink* dva naslovnika – mladostnike in odrasle. Prvi bodo lahko spoznali, kakšen je bil svet brez računalnikov, drugim pa bo knjiga zbudila predvsem nostalgijo, kot jo pač zbujejo spomini (D. Haramija 2010: 138–139).

Zgodbe z naslovom *Masčevanje male ostrige* (2010) pisatelja Mateta Dolenca je delo, v katerem so združeni sproščeno in nevsiljivo poučevanje otrok, spodbujanje ohranjanja narave, duhovito izpovedovanje, angažiranost in aktualizacija. Pomembna razsežnost teh zgodb je tudi nonsens, povezan z brezmejno domišljijo. Jezik daje izjemne možnosti: veliko je besednih iger, miselnih obratov, paradoksov in domiselne šaljivosti. Živali govorijo, imajo svoja stališča in so kritične ter posmehljive na račun ljudi. Igrajo svojo naravno vlogo, včasih spregovorijo z ljudmi in jim naravnost povedo, kar jim gre. Seveda je prav pisatelj tisti, ki jih razume in v svoji pisateljski imaginaciji lahko stori karkoli. Na računalniškem ekranu ga čakajo črke, da se bo lahko lotil spletnja novih zgodb. Ves svet ima v mislih in ni mu vseeno, kaj se dogaja na njegovih različnih koncih, težko mu je zaradi porušenih hiš in lačnih otrok. Njegove napovedi prihodnosti niso nič kaj optimistične, resničnost je po njegovem mnenju pogosto bolj fantastična kot vsaka izmišljiva, dogajajo se neverjetne stvari. Živali morajo prenašati človeško poniglavost – zaradi nasilnega poseganja v naravo se njihova življenjska pot pogosto konča tragično. V očeh živali so ljudje čudni: zagradi jih nogometna evforija, gradijo plinske terminale, borijo se za oblast in živijo v lažnem razkošju. Čeprav je pisatelj ljubitelj samote, pravi, da je človek navajen biti z drugimi, preveč samote in tišine nista dobri (Dolenc 2010: 13). Avtor je zagovornik svobodnega življenja. V zgodbah so očitni: posebna prizanesljivost do drobne nečimrnosti, kritičnost do uničevanja narave, posmehovanje oblastnikom, obsojanje kapitalističnih brezobzirnežev, ki, kot pravi, nimajo niti glave niti srca in jih zato pri uničevanju narave prav nič ne boli glava. V zgodbah Mateta Dolenca so aluzije, humor, ironija, duhovita in sproščena poučnost, kritičnost, aktualnost in angažiranost v dobrem pomenu besede. Ljudje smo narejeni za oboje – za sonce in dež, za svetlobo in temo, in vse to se izmenjuje v večnem vremenskem slogu.

Knjige so reka in ogenj v pisateljevi glavi. Kdor ima knjige, potoček in plamenček, ni sam (Dolenc 2010: 68–70).

Hektor in zrela hruška (2011) Dima Zupana je zgodba, v kateri je prvoosebni pripovedovalec pes Hektor. Dočakal je petnajst let, zdaj se ima za staro ščene. Pisatelj opisuje njegovo staranje, ki je na vso moč podobno človeškemu. Zgodba je subtilna, duhovita in humana v najboljšem pomenu te besede. Med ljudmi in živaljo sta stkani zavezništvo in prijateljstvo. Poglavitno spoznanje, ko na koncu ugasne Hektorjevo življenje, je, da jih je vse življenje tesno držala skupaj ljubezen, ki je pomenila strpnost, spoštovanje, povezanost, zavezništvo in prizanesljivost. Zaradi ljubezni pasjemu gospodarju Štefanu, ki je sicer videti varčen, ni škoda denarja za drago zdravljenje. Za eno izmed dvojčic, ki bo slikarka, je pes navdih, gospodarica Janja ima široko pasjo dušo. Hektor je enakovreden družinski član. Zgodba je več kot sporočilo o sožitju med živalmi in ljudmi, je tudi spoznanje, kako lepo in harmonično je lahko človeško življenje. Pred slabimi lastnostmi tako prvih kot drugih je dobro včasih zamižati, skupaj je mogoče živeti lepo in prijetno, življenje je dragoceno. Kar hitro, vse prehitro, žival (ali človek) postane zrela hruška in odpade z drevesa. Ta simbolika je posrečena, po svoje pa tudi tragikomična. Hektor, razmišljujoč pes s filozofskimi nagnjenji, za kakršnega se ima sam, govori življenjske modrosti in v mladih bralcih in bralkah vzbuja veselje do življenja. Čeprav rak poskrbi, da gre pes Hektor rakom žvižgat, je zgodba vseeno optimistična in spodbudna. Tako živali kot ljudje so minljivi in tudi zaradi tega je treba življenje preživeti čim bolj intenzivno in v pristani povezanosti.

Knjiga *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja je, kar zadeva dogajanje, skupek etičnih implicitnih spoznanj, na koncu pa je kot zapis v dnevniku dodana še etika v eksplicitni obliki. Še ne dvanajstleten fant Gašper v zelo kratkem času doživi številne spremembe. Odrasli so tisti, ki svoje obvladaje ali neobvladaje življenja vsilijo otrokom in potem so jim le-ti pač izročeni na milost in nemilost. Avtor ponuja življenje z domišljijo in barvami, strpnost, razumevanje, plemenitost in vživljanje v otrokov položaj. Strokovnjak za barve, Maks, je posebljena dobrot, biološki oče, ki je vrsto let čakal na svojega sina. Zdaj se odnos med očetom in sinom oblikuje postopoma. Fant se med vrstniki ne znajde najbolje, Maks mu o marsičem odpira oči, med drugim tudi o tem, da sošolka, s katero se Gašper pogovarja samo po skypu, ni prava prijateljica, saj se v šoli ne želi kazati z njim. Gašper ima številne težave – kadar mu je zelo hudo, moči posteljo. Oče, ki ga je občutil kot svojega pravega očeta, si najde novo žensko, s katero kmalu pričakuje otroka, zveza z Gašperjevo materjo se pretrga. Fant vsega tega seveda ne ve in vse doživlja, kot da bi se dogajalo v filmu, njegov lastni film je zelo dinamičen. Treba je verjeti, da so stvari najprej dobre in lepe, šele potem vse drugo, in spoznati, da je svet zanimivejši od dogajanja v filmu. Avtor piše o pristnem življenju v naravi in tesni povezanosti z njo. Maks je dober človek, vegetarijanec, njegova domača žival je svinja Katarina Vélíka, knjige imajo v njegovem življenju veliko vrednost. Gašper se ob njem počuti varnega. Pisatelj sporoča, da morajo odrasli otrokom omogočiti varno zavetje. Najbrž se mora tudi otrokom zgoditi marsikaj neprijetnega, tudi laži in izdaja, da se na koncu vse uredi in pomiri. In ne nazadnje to ni več nikakršen film, temveč resnično življenje. Na spletu je sicer mogoče najti veliko informacij, bolj zanimive pa so tiste, ki so pridobljene iz izkušenj. Junakovo iskanje resnice, svoje podobe in mesta pod soncem ter njegovo doživljanje razmerja s sošolci in odraslimi sta zavita v neugnan humor.

Vzgoja mladih v literarni obliki

Pripoved *Kaja in njena družina* Polonce Kovač in mladinski roman *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov* Vladimirja P. Štefaneca oblikujeta problemski sklop vzgoje mladih v literarni obliki v dobrem pomenu besede.

Knjiga *Kaja in njena družina* (1999) Polonce Kovač je naravnana poudarjeno etično. Dragica Haramija jo uvrsti med realistične pripovedi (D. Haramija 2012: 108). Gre za prikaz medčloveških odnosov, relacijo med odraslimi in otroki, izročnost in podrejenost otrok odraslim, okoliščine, ki jih le-ti določijo, izberejo ali vsilijo svojim otrokom. Starši se v svojem ravnanju – prepirih in sporih – prav nič ne obvladujejo in svoj konfliktni in nezreli odnos kažejo otrokom. Sporočilo knjige pravi, da se odrasli, ki so tudi starši, hitro razvežejo in zaživijo svoje novo življenje, otroci pa morajo to sprejeti in se sprijazniti z novim položajem. Spodbudne in razumne besede o tem, da bosta mati in oče ohranila starševski vlogi, niso zlahka uresničljive. Mati je v knjigi prikazana kot zanesljiva in resna, morda preveč resna in nagnjena k redu, oče pa kot nezrel in nezanesljiv. Poti nazaj ni več, ločena zakonca ne bosta več prišla skupaj in našla poti drug do drugega. Domnevno popolni materi se zgodi, da deklico premakne z mesta tako, da jo vleče za ušesa. Glasovi v slovenski javnosti, da kakšna klofuta in ena po zadnji plati ni nič posebnega in potemtakem primerno vzgojno sredstvo, nikakor ne potihnejo. Seveda ni tako preprosto, da bi starši, ki si ustvarijo družino, morali za vsako ceno ostati skupaj, toda ko se ločujejo, bi morali potlačiti jezo, skriti užaljenost, prizadetost in sovraštvo ter se obvladati zaradi otrok. V nasprotju s tem je vse skupaj pogosto samo začarani krog prepиров, nesoglasij, zmerjanja in povzdigovanja glasu. Otroci bodo nekoč zrasi v prav take odrasle, kakršni so njihovi starši.

V mladinskem romanu *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov* (2014) avtor Vladimir P. Štefanec izraža eksplicitno etiko in z njo v literarni obliki vzgaja mlade bralke in bralce. Delo je napisano v prvi osebi ter je pripoved in izpoved trinajstletne deklice, na črnih straneh pa so z belimi črkami navedena etična spoznanja, med njimi tudi pravila. Roman govori o prizadevanju za boljši in pravičnejši svet, o strpnosti do vsakršne drugačnosti in uresničitvi sanj, prav tako pa tudi o tem, da je realnost pogosto drugačna od lepih idej. Med vrstniki vlada nasilje, do drugačnih in posebnih so kljub mladosti nadvse nestrpni. V vsem tem ima posebno moč glasba. Junakinja Daša se ohranja in rešuje z najljubšo glasbeno skupino, ki je v njenih očeh tako glasbeno kot sporočilno idealna, glasba zanjo ni samo zabava, temveč je izražanje stališč. Njeno življenje dobi smisel, ko se z očetom odpravita na koncert najljubše glasbene skupine na Dunaj. Med njima se utrdi še bolj pristen odnos. Tudi oče je bil nekoč panker in je imel probleme z drugačnostjo, danes pa je postal tak, da zmeraj išče logično razlago, kritičen je do brezdušnih vladarjev sveta in življenj ter ne mara ubijalcev sanj in lažnivcev. Ko na koncertu skupaj začutita glasbo, Daša ve, da se poraja nova svoboda, gre za njeno življenje, v katerem v novi svobodi za očeta morda ne bo več prostora. Za tisto, v kar človek verjame, se je treba boriti. Avtor je kritičen do negativnih pojavov sodobnega sveta, strinja se s pevcem Dašine najljubše glasbene skupine, da je svet bolan stroj. Naravnost je zapisano, da deklice ne mara sprenevedanja, izkoriščanja, vojne, kratenja človekovih pravic, posilstev, predsodkov, vampov, malenkostnosti, nespečnosti, mučenja živali, tistih, ki ne dojemajo umetnosti, verske blaznosti, tega, da ji solijo pamet glede njenega sloga, prav tako ne sebičnosti, diskriminacije, izključevanja

in nesprijemanja. Daša se na koncu postavi zase in si med vrstniki pridobi ugled. Bistvo panka naj bi bilo, da so privržencem tuje vse meje in omejitve, ki bi določale, kaj kdo je in kaj ni.

Pravljčni svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti

O pravljicnem svetu, metafizični naravnosti in življenjskih modrostih govorijo pravljice *Mislice* Ferija Lainščka in *Cesar in roža* Bine Štampe Žmavc.

V *Misliah* (2000) Ferija Lainščka, izvirni literarni obravnavi ljudske motivike, je etično sporočilo očitno. Dragica Haramija pravi, da sodijo *Mislice* med klasične pravljice (D. Haramija 2012: 127). Avtor izhaja iz modrosti prednikov, ki po njegovem mnenju prečiščena in obrušena postopoma prehaja v kolektivno nezavedno. Junaki prepričujejo s svojimi dejanji. Kar zadeva družbo, se oblast polašča ljudi in je nadvse samovoljna, na koncu pa je za svoje poniževanje in izkoriščanje podložnikov kaznovana. V družbeni hierarhiji vlada očitno nasprotje med bogatimi in revnimi. Moralne vrednote so eksplisitne – avtor se zavzema za poštenost, dobrosrčnost, skromnost, sočutje, ljubezen, svobodo, dobroto in usmiljenje. Zaradi ljubezni so se ljudje pripravljani tudi žrtvovati; kadar je dovolj močna, lahko premaga predsodke in zmaga nad njimi. Gre za humanizem, odet v arhaičnost, pomembni sta skladnost z naravo in odvisnost od nje, med človekom in živaljo vlada prijateljstvo. Preprosti ljudje so premeteni in bistrourni, zaplete je moč razreševati s potrpežljivostjo, včasih pa tudi z zvijačnostjo. Pravljični svet prinaša in razkriva etična spoznanja in življenjske modrosti. Dragica Haramija zapiše, da imajo pravljice tematski poudarek na milenarizmu, saj so glavne osebe zaradi svoje dobrote in spretnosti na koncu bogato nagrajene (D. Haramija 2012: 128).

Pesnica in pisateljica Bina Štampe Žmavc v pravljicah *Cesar in roža* (2009) ohrani značilnosti klasične pravljice, na primer svet princes in princev, kraljev, kraljic in kraljičin, pravljicnih števil, izenačevanje lepote z dobroto in duhovnega življenja, doda pa jim še nove lastnosti, med njimi izdajo ljubezni, sanjski svet, svet nevarnih, ogrožajočih in skrivnostnih živali ter nekoliko grenki humor. Dragica Haramija meni, da se avtorica na tematsko-motivni ravni dotika najpomembnejših vprašanj človeškega bivanja, kar je že od nekdaj tudi temelj pravljicnega izročila. – dobrota je nagrajena, zlo pa kaznovano (D. Haramija: 2012: 293–294). Čarovnica simbolizira tatico ljubezni, gosja pastirica pa žensko, ki prevzame mesto odgnane princese. V eni izmed pravljic je dodan mobilnik, ki ima na ekranu ljubezensko pesem, izpoved pozabljene princese, ki ji je prevzela mesto prav gosja pastirica. V tem svetu se menjavata dobro in zlo, v pravljici pa seveda mora zmagati dobro. Zanimiva je samorefleksija – car in carična namreč pravljice zapreta v stolp in tam se, ne da bi mogle priti med ljudi, ki so jim namenjene, na vso moč dolgočasijo. Z bršljanovo pomočjo se jim uspe rešiti, toda v stolp se vračajo; tja prihajajo vedno nove. Ljudje potrebujejo pravljice, prav tako pa tudi sanje, ljubezen in hrepenenje. Eksplisitno izražene moralne vrednote so: vztrajnost, skromnost in vzdržljivost. Srečno življenje se za plemenite ljudi nekako spodobi. Kadar gre za to, da je treba rešiti lastnega otroka, je dopustno prelomiti dano besedo. Vsebina pravljic je privzdignjena in subtilna. Avtorica piše o gospodarju sanj in duš, o skrivnostnih razsežjih brezčasa, angelih in prastari učenosti, ljubezni onkraj življenja in smrti – pravljice tako dobijo metafizično razsežnost. V pravljicnem svetu je vse mogoče, razbrati je moč življenjske

modrosti, očitna je tudi človeška stiska. Dragica Haramija zapiše: »Najpomembnejše spoznanje, ki ga riše pravljični svet Bine Štampe Žmavc, je občutljivost do soljudi, prijaznost in pristen (človeški) stik« (D. Haramija 2012: 295).

Možnosti etike v nonsensu

Avtor dveh del o nonsensu je pisatelj in pesnik Peter Svetina. Prva, *Ropotarna* (2012), je tipičen primer pisanja te vrste. Ljudje, ki nastopajo v knjigi, so simpatični čudaki, nadvse nenavadne osebe, ki zmorejo vsakovrstne domisljice, v glavnem pa so blagi in strpni ter izvirni v svojem absurdnem početju. Pisateljeva domišljija nima meja. Poleg nenavadnih ljudi pa igrajo svojo vlogo tudi predmeti, pojmi, živali in naravni pojavi. Ker je vse povezano ali pomešano med seboj, pisatelj povzroča zanimive učinke in novo realnost, toda tudi med govorečimi predmeti so ohranjene človeške lastnosti in zmožnosti – predmeti se zaljubljujejo, domisljuje se vsakršnih pripetljajev in počnejo vse mogoče. Da je ta svet še bolj zabaven, pisatelj uvaja tudi jezikovne in slogovne novosti. Uporablja pisanje telefonskih sporočil in jezik dopisovanja po elektronski pošti, zapolnjuje praznino med besedami ali pa jih napiše kar skupaj, igra se z njimi in premetava črke. Njegova realnost je nova in absolutno svobodna. Svetina namiguje na zgodovinske in politične zablode ter človeško majhnost, zatem duhovito in spravljivo vse uredi in svet kljub ljubkim nesmisлом postane urejen, igriv in prijeten. Naključja, presenečenja, obrati in paradoksi imajo svoj poseben smisel in pomen. Pisanje je obarvano s humorjem, avtor po bergsonovsko povezuje telesne značilnosti z moralnimi odločitvami; le-te po svoje učinkujejo tudi tedaj, kadar so negirane. Vrag je na primer naveličan življenja z vragi, saj je tam vse počez, vse razmetano, ponečedeno, osmojeno, samo vreščanje in vse polito od piva. Da pa bi kdo očedil kakšno dušo, to pa ne. Je pač estet. Resne in na videz usodne stvari se prevesijo v vsemogočni nonsens.

Tudi knjiga *Kako zorijo ježevci* (2015) istega avtorja sodi v nonsens, v katerem etično sporočilo na videz naj ne bi imelo posebnega pomena. Dragica Haramija omeni, da v le redkih literarnih delih, najpogosteje v nonsensu, književni prostor ni izrazito pomemben (D. Haramija 2015: 279). V Svetinovem pisanju gre za polet domišljije, v katerem je prav vse mogoče, čas in prostor sta relativizirana. Protagonistke so nenavadne in redke eksotične živali, včasih so eno z nesmisлом tudi nekatere domače živali, vse pa imajo izbrana in duhovita imena. Živali in predmeti so posebljeni, odnosi med njimi so lahkotni, preprosti, sproščeni, prizanesljivi in strpni. Nikoli se ne zgodi nič velikega in usodnega. V svobodi, strpnosti in prizanesljivosti pa je tudi kanec etike. Nihče nikomur ne stori nič žalega, med živalmi ni nasilja in preprirov, očitne so toplina, zvedavost, radovednost in prisrčnost. Paradoksi, obrati in presenečenja niso ogrožajoči, vse je umirjeno in spravljivo ter obarvano s smehom in blago ironijo. Oditj je mogoče kamor koli in skoraj vse postoriti. Svet je kratko malo tudi lep.

Spoznanja, dileme in problematizacija

V popisovanju zla v absolutni obliki v nekaterih delih ni razlike med pisanjem za mlade in odrasle, očitna je brezizhodnost, zgodi se celo to, da junak ali antijunak

(obeh spolov) zaradi poplave zla sam postane zel in ogrozi šibkejše od sebe. Mladostnik zunanje odklonilne sodbe odraslih ponotranji, moški so bolj zli od žensk, pretepajo otroke in se celo polastijo njihovih teles. Pisanje je nazorno in neposredno, razgaljena je intima, odrasli so brezobzirni in grobi ter nad otroki izvajajo nasilje. Ali gre morda za to, da je otroke in mladostnike treba čim prej seznaniti z grdimi stranmi človeškega življenja, jih ne zavijati v vato in jih pripraviti na slabe stvari? Znana in pogosto argumentirana je trditev, da v mladinski književnosti ne sme biti nedotakljivih tem. Seveda pa bi bilo ustrezno, da bi se mladi bralci in bralke imeli priložnost pogovoriti o teh, tako imenovanih tabu temah. Če so v literaturi eksplicirane, potem v resnici niso več nikakršne nedotakljive vsebine. V prikazovanju grdih strani življenja je v implicitni ali eksplicitni obliki podana tudi kritika družbenih razmer in obsojanje rasizma, nestrpnosti, konservativnosti in ozkosrčnosti. Literarni liki v svojem brezupu pomislijo tudi na samomor.

Če je v skupini, ki opisuje zlo v absolutni obliki, literarizirano sporočilo, kako grd in umazan je naš svet ter ljudje podli in brezobzirni, pa v nasprotju s tem drugo skupino sestavljajo dela, ki spodbujajo humanizem, radoživost in veselje do življenja. Posebnost tega pisanja sta humor in blaga ironija. Pomembno je spoznanje, da je mogoče na vsak življenjski položaj gledati tudi z njegove smešne in zabavne strani ter zaupati, da bo konec srečen. Duhovitost in blagi posmeh zamajeta marsikatero vrednostno sodbo. Očitni so: vitalizem, evdajmonizem in optimizem, ljubezen in svoboda sta postavljeni nad vse drugo, ni pa mogoče prezreti tudi tega, da otrokom pogosto ni lahko, saj jih starši obremenjujejo s svojimi problemi in nezrelostjo, vrstniki znajo biti neusmiljeni in neprizanesljivi. Tisti, ki hočejo boljši svet, si morajo pogosto priznati, da so tudi v popolnosti razpoke, idealnost je relativna, pretiravanje pa se lahko spremeni v zadrto in nestrpnost. Pomembni sta tudi pristen odnos do narave in prizadevanje, da bi jo ohranili poznejšim rodovom. Minljiva so vsa živa bitja, zato naj bi čas, ki jim je dan, preživljala čim bolj kakovostno.

V nekaterih delih je etika podana kar naravnost, v pravljicah so navedene moralne vrednote, možnosti etike je mogoče odkrivati celo v nonsensu. Gre za to, da je svet lep in da je moč iti kamorkoli. V več knjigah je posebna vrednota tudi glasba – ubrani zvoki ljudi povezujejo, jim pričarajo svobodo, upanje in prepričanje, da lahko izberejo lastno življenjsko pot. Ideal je po navadi zahodna glasbena kultura; amerikanizacija prodira v vse pore našega življenja.

Dela mladinske književnosti imajo po navadi srečen konec, vse skupaj naj bi se ugodno razpletlo. V knjigah, nagrajenih z večernico, je v zvezi s tem treba omeniti relativnost. Meja med nedolžno in usodno lažjo je včasih tanka in komaj opazna, na koncu se pravzaprav ne bo veliko spremenilo. Pogosto je dobrota izražena samo v besedah, ne pa uresničena v dejanjih. Ljudje, h katerim se bo nesrečno dekle vrnilo, bodo prav takšni, pred kakršnimi se je umaknila. Srečen konec je na primer tedaj, kadar se kljub okoliščinam in neprijetnim pripetljajem vsak po svoje trudi, da bi se tisti, ki so si blizu ali pa so se znašli skupaj po naključju, imeli radi. To pa je vsekakor veliko.

Sklep

Etika je lahko del mladinske književnosti, in to v implicitni ali eksplicitni obliki, seveda pa je pomembno, da je samo ena izmed sestavin umetniškega dela in da

je v enakovrednem razmerju tako do estetskih kot spoznavnih plasti besedila. Ne sme se prevesiti v moraliziranje, saj s tem lahko načne notranjo strukturo literarne umetnine.

V književnih delih, nagrajenih z večernico, se najpogosteje zrcali sodobni svet. V nekaterih delih je izpostavljeno izrazito pomanjkanje etike oz. prikazovanje zla v absolutni obliki, večina knjig pa mladim bralkam in bralcem sporoča, da je življenje kljub različnim težavam lepo in da je dovolj razlogov za radoživost ter optimističen pogled v prihodnost.

Viri in literatura

Dragica Haramija, 2009: *Sedem pisav. Opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Mariborska knjižnica, revija Otrok in knjiga, Pedagoška fakulteta UM.

– –, 2012: *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).

– –, 2015: *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc. (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).

Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja.

– –, 2005: *Bralni izzivi mladinske književnosti*. Domžale: Izolit, (Zbirka Zrenja/Izolit).

Marija Švajncer, 1995: *Etika I*. Nova Gorica: Educa.

– –, 2001: *Esej o zlu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

– –, 2009: *Človek, življenje in filozofija*. Nova Gorica: Educa, Melior.

Dobitnice in dobitniki večernice (kronološko)

Tone Pavček, 2010: *Majnice, Fulaste pesmi*. Ilustriral Kostja Gatnik. Spremna beseda Jože Horvat. Ljubljana: Založba Mladika.

Desa Muck, 1997: *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Knjigožer).

Janja Vidmar, 1998: *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Dober dan, roman).

Polonca Kovač, 1999: *Kaja in njena družina*. Ilustrirala Maja B. Jančič. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Povej mi).

Feri Lainšček, 2000: *Mislice, Deset pravljic*. Murska Sobota: Franc-Franc. (Zbirka Cici-banija).

Matjaž Pikalo, 2003 (2002): *Luža, Zgodbe za mladino*. Ilustracije Marjan Manček. Ljubljana: Prešernova družba. (Koledarska zbirka).

Marjana Moškrič, 2002. *Ledene magnolije*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst).

Slavko Pregl, 2003: *Srebro iz modre špilje*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Knjižnica Sinjega galeba).

Igor Karlovšek, 2005: *Gimnazijec*

Dušan Dim, 2006: *Distorzija*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst).

- Irena Velikonja, 2006: *Poletje na okenski polici*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Dober dan, roman).
- Majda Koren, 2006: *Eva in kozel*. Ilustrirala Suzi Briceelj. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Deteljica).
- Ervin Fritz, 2007: *Vrane*. Ilustriral Matjaž Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Deteljica).
- Janja Vidmar, 2010: *Pink*. Ilustracije Urh Sobočan. Posebna darilna izd. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije, ZPMS. (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).
- Bina Štampe Žmavc, 2009: *Cesar in roža*. Ilustrirala Alenka Sottler. Dob pri Domžalah: Miš.
- Mate Dolenc, 2010: *Maščevanje male ostrige*. Ilustriral Adriano Janežič. Ljubljana: Mladika. (Knjižna zbirka Trepetlika).
- Dim Zupan, 2011: *Hektor in zrela hruška*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika. (Knjižna zbirka Hektor/Mladika).
- Peter Svetina, 2012: *Ropotarna*. Ilustracije Damijan Stepančič. Bob pri Domžalah: Miš.
- Vinko Möderndorfer, 2013: *Kot v filmu*. Ilustracije Damijan Stepančič. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vladimir P. Štefanec, 2014: *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov*. Ljubljana: Modrijan.
- Peter Svetina, 2015: *Kako zorijo ježevci*. Ilustracije Damijan Stepančič. Dob: Miš.

Marija Švajncer in Darka Tancer-Kajnih